
UDK 811.163.42'342.41
811.163.42'282(497.583)
Prethodno priopćenje

Joško Božanić, Anita Runjić-Stoilova i Marijana Tomelić Ćurlin
Filozofski fakultet, Split
Hrvatska

**SEMANTIČKA, STILISTIČKA I RETORIČKA FUNKCIJA /e/
U FACENDAMA OTOKA VISA**

SAŽETAK

Za komiški govor karakteristična je upotreba pojedinih glasnika bez leksičkog značenja. Najčešće je to glasnik /e/. U radu se na korpusu komiških facendi utvđuje samostalna pojavnost glasnika /e/ u trima pozicijama unutar rečenice, odnosno diskursa: u početnoj i središnjoj poziciji u rečenici te u ulozi samostalne rečenice. Opisuju se njegova semantička, stilistička i retorička funkcija. Osim toga, autori opisuju akustičku narav glasnika /e/ u tim trima pozicijama, točnije, opisuju trajanje, intenzitet, ukupan ton i njegovo kretanje, a na temelju tih karakteristika interpretiraju i njegovu ulogu u diskursu. Utvrđuju da je riječ o partikuli koja ima visoku frekventnost pojavljivanja u facendi kao narativnoj vrsti usmene književnosti otoka Visa. Također utvrđuju da ova partikula ima izrazitu retoričku vrijednost s obzirom na dijalošku narav facende koju karakterizira ispreplitanje pripovjedačkih pozicija.

Ključne riječi: *komiški govor, funkcija glasnika, akustička analiza, retorička funkcija partikula, čakavski govor, usmena književnost*

UVOD

Za komiški govor karakteristična je upotreba pojedinih glasnika koji nemaju određeno leksičko značenje. Najčešće je to /e/ kojim počinju mnoge rečenice u pripovjedačkoj govornoj praksi. Načinom izgovora toga glasnika govornik često unaprijed izražava svoj komentar o onome što kazuje. Njegova je pozicija u rečenici najčešće inicijalna, iako može biti i finalna. Ponekad se može umetnuti u rečenicu, a katkada stoji i zasebno. Umjesto /e/ može se upotrijebiti i drugi glasnik, npr. /a/ čija je pozicija isključivo inicijalna. On nema vezničku funkciju niti samostalno leksičko značenje. U radu će se prikazati samostalna pojavnost glasnika /e/ na korpusu komiških facendi i odredit će se koja je to vrsta riječi. Dok se ne definira njegova narav, govorit će se o glasniku /e/. Na pitanje što je *partikula* (*čestica*, *riječca*) u našim jezičnim priručnicima nema jednoznačna odgovora. Definicije koje u njima nalazimo pune su proturječnosti. Primjerice *Rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića uz natuknicu *čestica* navodi samo kraticu *gram*. (Anić, 2000:121). U natuknicama *partikula* i *riječca* poziva se na riječ *čestica* (Anić, 2000:734; 1008). Za natuknicu *e* daje nekoliko smjernica; *e* može biti (Anić, 2000:208): veznik (u zastarjelom jeziku književnosti), uzvik (za pojačavanje nekoga osjećaja: "E čuda..."; za dozivanje i pozdravljanje: "Ej...") te čestica (samostalna – u situaciji kada se netko nečega sjeti: "E! Zaboravio sam..."; a i u kombinaciji s drugim riječima: "E (da zbilja) nisam te ništa pitao..."). Budući da se u ovoj analizi ne radi o zastarjelom jeziku, prva je smjernica (/e/ može biti veznik) odbačena. Druga smjernica (/e/ kao uzvik) ima smisla, ali ne u primjerima komiških facendi. Za treću smjernicu (/e/ je čestica koja se javlja samostalno, ali i u kombinaciji s drugim riječima) nalazimo brojne primjere u komiškim facendama. U *Hrvatskoj gramatici* (Barić i sur., 1995) *čestice* (*riječce*, *partikule*) definiraju se kao "... riječi koje iskazuju stav govornika prema onome o čemu se govori, s obzirom na njegovo znanje, želje i osjećanja" (Pavešić, 1995:282). One služe za poricanje neke tvrdnje: *ne* (npr. "Ne razumijem zašto se ljutiš?"); za pitanje je li tvrdnja istinita: *li* (u neutralnom pitanju), *zar?* (kad se pita ne vjerujući u istinitost onoga što se pita, npr. "Je li vam hladno?"); da pojača tvrdnju ili poricanje: *da*, *jest*, *dabome*, *dakako*, *svakako*, *ne*, *nikako* (npr. "Da to je bilo tako. Jest, proljeće se vraća."); za izricanje nestrpljenja, želje, zadovoljstva: *bar*, *baš*, *čak*, *i jedva*, *još*, *ni*, *nit*, *opet*, *samo*, *tek*, *već* (npr. "Baš smo se lijepo odmorili. Putovao je čak u Kinu."); za izricanje ravnodušnosti, dopuštenja: *ma*, *makar*, *bilo*, *god* (npr. "Nije ga moglo zadovoljiti bilo što. Svake godine bi otputovali makar kamo."); za izricanje dojma o onome o čemu se govori ili svoje ocjene toga: *doista*, *gotovo*, *istina*, *možda*, *naravno*, *nekako*, *potpuno*, *sasvim*, *sigurno*, *skoro*, *vjerojatno*, *veoma*, *vrlo*, *zaista* (npr. "Pas je doista sličan vuku."). Autori gramatike u čestice uvrštavaju i poštalice, tj. riječi kojima se netko služi u jeziku bez potrebe (Anić, 2000:827). To se odnosi na riječi *ovaj*, *onaj*, *čuj*, *kaže*, *vele*... (Pavešić, 1995:282). Što se tiče *uzvika*, definiraju se kao "riječi (glas ili niz glasova) koji

nemaju značenje nego služe kao signali, kvačila u konkretnoj situaciji i za oponašanje zvukova" (Pavešić, 1995:283). Ova definicija donosi nejasnu formulaciju da uzvici nemaju značenje. Naime signal uvijek upućuje na nešto, on signalizira. Prema tomu, označavanje je uvijek povezano sa sadržajem, odnosno značenjem. Drugim riječima, ova definicija kaže da su signali jedinice iskaza koje nemaju značenje, što je besmisleno. Prema *Hrvatskoj gramatici* (Barić i sur., 1995), pojedinim uzvicima (*uh, oh, ih, ah*) upućuje se na različita emocionalna stanja i dojmove. Međutim oni ne upućuju na dojmove, nego su direktan izraz osjećaja i dojmova. Nadalje, uzvicima (*hej, ej, oj, de, hajde, na*) se vraća pozornost na zapovijed i nukanje. No oni ne vraćaju pozornost na zapovijed, nego imaju funkciju zapovjedi. Uzvici *mac, guc, pi-pi-pi, iš, pis* služe za obraćanje životinjama, dozivanje, tjeranje ili naređivanje (Pavešić, 1995:283). I ova je definicija dvojbena, jer kad kažemo *bjež!*, to je imperativ, a kad kažemo *mac!* – nije. Onomatopejskim uzvicima *pljus, krc, krah, bum, kvrc, hm, ts, mu, be* oponašaju se prirodni zvukovi, glasovi životinja i neartikulirani glasovi (Barić i sur., 1995). Usporedbom definicija iz ove gramatike, uočavaju se međusobna preklapanja. *Školska gramatika hrvatskoga jezika* (Ham, 2002) daje pojednostavljene definicije navedenih vrsta riječi. "Čestice su nepromjenjiva vrsta riječi kojom oblikujemo cijelu rečenicu ili dio rečenice", a "Uzvici su nepromjenjive riječi koje su izraz osjećaja ili raspoloženja" (Ham, 2002:103–104). Ove definicije pak nisu potpune ni jasne, jer u njima nema preciznijeg pojašnjenja što znači oblikovati rečenicu, odnosno čime je se može oblikovati. U *Gramatici hrvatskoga jezika* (Težak i Babić, 1992) stoji sljedeća formulacija: "Nepromjenjive riječi kojima se izražava neki osjećaj, raspoloženje, doziv ili zvuk u prirodi zovu se *uzvici*" (Težak i Babić, 1992:139). Oni se upotrebljavaju za izražavanje osjećaja i raspoloženja te za dozivanje i poticanje (npr. "Eeee javi se, eeee dođi..."). Prema ovoj bi definiciji glasnik /e/ bio uzvik. Ova gramatika *čestice* definira kao "riječi koje služe samo za oblikovanje ili preoblikovanje rečeničnog ustrojstva" (Težak i Babić, 1992:139). Ako oblikovanje, odnosno preoblikovanje rečeničnog ustrojstva znači i negiranje, /e/ bi, prema ovoj definiciji, moglo biti i čestica. U definiranju glasnika /e/ postavlja se i pitanje nije li ono u nekim slučajevima poštapalica. Vrljić u svojem radu *Poštapalice u hrvatskom jeziku* zaključuje da u mnogim jezicima, pa tako i u hrvatskom, poštapalica može biti i uporaba nekih glasnika i oblika radi smišljanja i oblikovanja temeljnih misli. Ponekad su to gotovo neartikulirani glasnici kao *a-a-a-a, o-o-o-o* koji znaju trajati i nekoliko trenutaka dok govornik razmišlja (Vrljić, 2007:61). Funkcija neartikuliranih glasova jest dakle popuniti verbalne praznine zbog domišljanja ili simuliranja dovršenosti izraza. Smatraju se paragogornim jedinicama. I definicije poštapalica u priručnicima su proturječne. U Raguževoj gramatici (Raguž, 1999:277) i *Hrvatskoj gramatici* (Barić i sur., 1995:282) poštapalice su uvrštene u čestice, dok ih Akademijina *Gramatika* ubraja u uzvike "jer obično izražavaju osjećajno raspoloženje ili govoriteljjev odnos prema govoru..." (Babić, 1991:741).

Zbog pripadnosti govora otoka Visa hrvatskoj čakavštini, potrebno se nakratko dotaknuti i dijalektne građe, odnosno pojedinih dijalektnih rječnika te vidjeti kako je u njima opisan glasnik /e/. Za natuknicu /e/ pojedini dijalektni rječnici donose različite potvrde. U *Rječniku govora otoka Vrgade /e/* se smatra uzvikom sa sljedećim smjericama: [ê] za zazivanje, dozivanje i odzivanje (npr. "Kù ćete vī dvê, ê!") te [ê] za potvrđivanje (Jurišić, 1973:54). *Rječnik govora mjesta Sali* ima nešto prošireno pojašnjenje za natuknicu /e/: [è] može biti usklik iznenađenja (npr. "E, a nu, da je prija bilo znati."); [ê] može biti skraćeno od *hej* ili *ej* (npr. "E, di ćete.") ili je upitna čestica (npr. "E, ka bin zna...") (Piasevoli, 1993:78). Od neprocjenjive je važnosti upravo za ovaj rad *Libar Viškiga Jazika* koji na početku knjige i kaže: "Vi libar je nōjvažniji dōg ođoj za vīšku kultūrū." (Roki Fortunato, 1997:V). U njoj piše: [è] s kraticom *adv.* (*adverbium*) u značenju potvrdne riječe: *jest, da* (npr. "Cà ti to vidiš?" – "E!"); [ê] s kraticom *excl.* (*exclamatio*) u značenju uzvika kojim se pozdravlja u susretu kao znak neformalnog, prijateljskog ophođenja; /e/ kao retorički glasnik s funkcijom ritmiziranja izraza, odnosno izražavanja nijansi govornikove emotivnosti (npr. "E ūdri današ, ūdri šūtra, e bōgami šmo ga dovaršili.") (Roki Fortunato, 1997:100). I *Rječnik rivanjskoga govora* donosi više uputa. Uz natuknicu /e/ stoji kratica *interjek.* (interjekcija) te daljnje pojašnjenje: za iskazivanje potvrđivanja – *da, jest, tako je* (npr. "È, nêgo štō."); za zazivanje i odazivanje (npr. "È vuōde san, sad ću duōći."); za iskazivanje iznenađenja (npr. "È, è, vīdi, vīdi, dōša je naš mladīć!") (Radulić, 2002:88). Šimunović nadalje u svojem *Rječniku bračkih čakavskih govora* navodi: [è] interj (interjekcija/usklik): uzvik za čuđenje (npr. "E ča tō činīš?"); [ê] interj *he* (npr. "E, dojdīte dōma!"); [ê] interj *ah* ("E, da je mēni pokōjan otāc žīv."); [ê] interj *da* (npr. "A si bī u skūli? E bī san.") (Šimunović, 2006:135). Budući da je dijalekatska čakavska leksička građa golema, nije bilo moguće navesti sve ostvaraje glasnika /e/. Zato je ovo razmatranje uzelo u obzir samo neka ostvarenja čakavske leksikografije. Na temelju navedenoga, lako se da naslutiti, odnosno potvrditi, šarolikost izražajnih mogućnosti glasnika /e/.

PROBLEM, CILJ I PRETPOSTAVKA ISTRAŽIVANJA

U komiškom govoru glasnik /e/ javlja se na različitim mjestima u rečenici i diskursu i s različitim značenjima. Na primjerima pronađenim u komiškim facendama autori će pokušati definirati /e/ kao partikulu, uzvik ili treću vrstu riječi. Nadalje, odredit će se semantička, stilistička i retorička funkcija glasnika /e/ u rečenici i diskursu. Pretpostavka jest da /e/ funkcionira na svim tim razinama. Glasnik /e/ bit će opisan i akustički. Točnije, na temelju trajanja, intenziteta, ukupnog tona i kretanja tona pokušat će se odrediti razlike u njegovoj pojavnosti u različitim pozicijama u rečenici i diskursu: početnoj, središnjoj i samostalnoj. Pretpostavka jest da postoje razlike u akustičkim parametrima s obzirom na poziciju glasnika /e/ u rečenici, a možda ih ima i s obzirom na njegovu funkciju u rečenici.

METODOLOGIJA

Iz zbornika četrdeset komiških facendi (Božanić, 1992) izdvojene su rečenice u kojima se javlja glasnik /e/. Javlja se na početku i u sredini iskaza te kao samostalna jedinica, pa su primjeri tako i grupirani. Glasnik /e/ ne pojavljuje se podjednako u navedenim pozicijama. Najčešći je u početnoj poziciji. Pronađeno je oko dvjesto primjera, no tablica 1 donosi ih samo pedesetak. Primjeri glasnika /e/ u početnoj poziciji označeni su brojem pojavljivanja i grafemom *a*. Dvadesetak primjera za središnju poziciju označeno je brojevima i grafemom *b*. Najmanje je primjera pronadeno za /e/ kao samostalnu rečenicu. Izdvojeno ih je tek deset te su označeni brojem i grafemom *c*. Uz svaki primjer naveden je izvor, odnosno facenda u kojoj je pronadeno. Iz svake kategorije (a, b, c) izdvojeno je deset primjera, koje je izgovorio Joško Božanić, izvorni govornik komiškoga govora. Građa je snimljena na minidisk te je prebačena u računalo. U programu *Cool Edit* iz šire snimke izrezane su situacije koje su predmet istraživanja. Isječci izgovorenog /e/ u početnoj, središnjoj i samostalnoj poziciji prebačeni su u program *Praat* u kojem su i akustički obrađeni. Izračunati su trajanje, intenzitet, ukupan ton i kretanje tona za svaki izgovoreni glasnik /e/ u navedenim pozicijama.

Situacije su ispisane u tablici 1.

Tablica 1. Popis situacija s glasnikom /e/ u komiškim facendama na raznim mjestima u rečenici, odnosno diskursu: početnoj (PP) i središnjoj (SP) poziciji u rečenici te kad se javlja kao samostalna rečenica (SR)

Table 1. A list of different positions of the sound /e/ within a sentence or a discourse in Komiža facendas: sentence initially (PP), sentence medially (SP) as well as an independent sentence (SR)

PP	I sal kal je Visković tu sinjol, otu Okjucinu, velike cesmine, isal un u Polu i oparćol se za organizirat posol, za pocet sić ote cesmine. E (1a) ma pri je vajalo ugrodit kulu. <i>VISKOVIĆ GRODI OKJUCINU</i> , 7
SP	A maska, e (1b) maska, posli nikega vrimenta vrotila se na brud. Gleda je oti Visković. <i>VISKOVIĆ GRODI OKJUCINU</i> , 14
SR	– A burba Sibe, a ca von je tu? – Da ca mi je, oli ne vidite? Napucil son se usenok? – Napucili ste se usenok? – E (1c). <i>USENCI IZ SALAMANDRIJE</i> , 3
PP	Toti je jedon skojeć Kamik, ma ni pedeset metrih ol kraja defora Purta ol Okjucine. E (2a), govore oni jedon is drugin da je tu pametno jerbo da maska neće priplivot do kraja, a tamo na Kamik je misih, gusćericih, imo ol cega zivit. <i>MASKA LUPESKA</i> , 2

SP	Otubra, e (2b), desetega? <i>JEBEN TI I MIH I MAST!, 1</i>
SR	Bil son mu rekal nose godišće da ću mu ga uzeć jerbo me jedonput ni til primit nutra pri dazjen pok son se bil do gole kože ismocil. E (2c). – Uh – uzdisse un – uh – a jo! <i>JEBEN TI I MIH I MAST!, 5</i>
PP	E (3a1) side oni sutradon za stolen – obidvaju i dogovoraju se ca će is otun maskun. Kako destrigat masku? Ni masku lako ubit, govori jedon, jerbo da maska imo devet zivotih. E (3a2), ali vajo se netat ote maske lupeske. A kako? <i>MASKA LUPESKA, 5</i>
SP	– Rejina, ben ti karst, mucil! – Tarci un put Luke i ona put Luke, e (3b), boga ti, sve doli do smarske. <i>JEBEN TI I MIH I MAST!, 6</i>
SR	– Napucili ste se usenok? – E (3c). Ma gori su Vlasi bili na Salamandriju, gori su Vlasi lavurali i spoli, a jo son toti sel za se malo olmorit i napucil son se usenok. <i>USENCI IZ SALAMANDRIJE, 3</i>
PP	– A hoće ona izgorit oli neće, tu je njezin posol. – E (4a) ova ti je pametna! Vajo njun napravit samor ol slame i uzeć slamu. – Olma su svi konfermali da je tu nojpametnije za se netat ote maske lupeske. <i>MASKA LUPESKA, 5</i>
SP	I un okrenil se i zaletil se i pogodil dreto noson u kantun ol Svetega Antunija. A ovi su culi di je ucinil uuu, e (4b) zabolilo ga je. <i>DVI SLONE AFRIKE ZA OBID, 2</i>
SR	I tako jedon napel ploču, a došla Čarna Karuzina. I vidi ona rep ol kosića ispol ploče. Viri ispol ploče rep. E (4c). <i>OBLETIL KOSIĆ – OBLETILO GOVNO, 2</i>
PP	Misec na nebo sjo, a vitra još i veće. Ca ćemo sal? A ni druge, vajo puć kolo skoja u Mezuporat u bonacu. E (5a) voze oni, voze, a veliku more iskopalo. <i>LUNA MANJA TUTO, 3</i>
SP	Nimomo mi co prodat, e (5b), jerbo son jo spol kako vi. Puj vidi namo u konobu pok ćes vidit – puna ligna spartih. <i>DVI SLONE AFRIKE ZA OBID, 6</i>
SR	– Oto me olma! – Sal kal je vidil Bulodu, kal je vidil da mu je toti borba, olma je vidil da su skeci. Znos, e (5c). <i>NARODNA MILICIJA TRAŽI LUKU SKULORA, 10</i>
SP	Sal znos, jo od one brive, razumis, od one brive... e (6b), bit će visoko... gustirna je kako vi zid visoka, a kupina, benti neću go... ma znos koju, veće nego gustirna, a jo onun bramun puf glovun, dunglovun, kako dupin za sardelun, u kupinu doli soto. <i>VITAR OLNIL KENJU, 5</i>

SR	I posli godišće don poceli su oni opet govorit, pomirili se. A otac je bil dobavit jelnega jeza neka mu cuvo mrize. Racuno un, kal Kota ne tarpi maske, da se ne bi opet isvadil iz zenun, vajo dobavit jeza. E (6c). <i>MASKA I JEZ POSVADILI MUZA I ZENU, 4</i>
SR	– A burba Sibe, a ca von je tu? – Da ca mi je, oli ne vidite? Napucil son se usenok? – Napucili ste se usenok? – E (6c1). – A di tu? <i>USENCI IZ SALAMANDRIJE, 2</i>
PP	– A jimon, jimon dvo pora storih mudanot. – E, (7a) infasol je Dundota tin mudontima. <i>DUNDO I LIKOR OL KOSĆIC, 6</i>
SP	– A ne, sjour dotur, mi tu ne deperomo, nimomo mi tega, a znote ca je tezosko kuća, e (7b), a mi nismo impjegoti. Je tako? – A je kogod ol susidih jimo lopis? – Ku bi tu mogal jimat? <i>RECETA, 5</i>
SR	Sve se je naziro na one divnjice iz Dragodida, ma ni znol nocina kako bi do njih dusal. Kal bi hodil iz buska, bil bi se iz dajega nakantol neka ga ote divnjice cuju u Dragodid. E (7c). A jelnu je uvik spominjol. <i>JUBOV ZA SUMICU, 2</i>
PP	E (8a), tamo smo u Medvidinu nastonjeni na Molu Palagruzu. A sterali smo mrize gori, na Popino ca se zove. Uz jedon brig se dvine. Gore se steru mrize, gori je steralo, gori je tramida toliko. Grubo se je dvizot is mrizami. U trojicu smo nosili cetiri budela mokro. Mola ća. <i>FOLKIMA, 2</i>
SP	Tako niku vrime, e (8b), ma poceli su se oni vroćat. Nikur ne nosi lopis. – Ca ćemo sal? – misli se likor. <i>RECETA, 7</i>
SR	Nakon osan don, kal se je vapor vrotil, vroćo se i Šime i nosi binu kruha. – A di si bil? – pito ga otac. – U Trešt. – A ca si hodil u Trešt? – Kupit kruha! – A koko si kupil? – Kilo, koko si mi i rekal. – U Trešt? – E (8c). <i>U TREŠT PO KRUH, 7</i>

PP	– Ala, homo! – a sutra imomo za portit pul Komize, sutra. E (9a), ujutro rano, rano portit u rasvanuće. <i>FOLKIMA, 3</i> E (9a1), utekal Jere kako vul ispol maca. <i>U KUPOVINU IS FONTON OL SPODIH, 10</i>
SP	A tucu ga, e (9b1) hrusta, e (9b2) mena, e (9b3) mena, e (9b4) mena, e (9b5) ma ujedonput Jere njin se izmakal, probil je front. <i>U KUPOVINU IS FONTON OL SPODIH, 10</i>
SR	Ala jo u makinu i ovemu fogisti ol vapura dol mu pet fjurinih da me zatvori doli u makinu jerbo ako dujde storo bit će govorenjo. Je vako? E (9c). I onda kako ćeš? <i>GLOVA U ZEMJU A FJURINI U KASUNCIN, 5</i>
PP	E (10a), isli smo, jo is njin, ala da. I dusli smo, na Popino smo se dvigli gori, priko Njive popine. <i>FOLKIMA, 4</i>
SP	A, tuce ga, e (10b), tuce ga, "a nesričan bil, a nesričan bil", a burba, i koko kacotih – toko parsurot. <i>BOLNJI DON, 3</i>
SR	– A Gorgo? – E (10c). – A jeste se i vi pričestili? <i>KOST GOSPODINOVA, 8</i>
PP	Ala da, stol je un meni na lopaticice onin velikin papucon, a onda je on bil mlod, veliki, joki, pizol je kvintol. E (11a), ma darsće mu noga. <i>FOLKIMA, 6</i>
SP	Suspendili su oni njega, e (11b), ma je bilo dosta. Ivo su udij zalundrali u drugi kantun. Dvo litra su mu bila dosta. Dvo litra su ga rebaltala. <i>PRIPENDIL PENDISA, 11</i>
PP	Jelna na brigu, drugo na lopaticu. E (12a), zakocol je jelnega i ćapol ga, despikol ga iz gonca i zubima ga zadovil i tumbol doli. <i>FOLKIMA, 6</i>
SP	– E, borba, e (12b), ni mu laka kako pise. <i>BURBA FRONE OL CETIRI GRADA I KOMISKO MLADUST, 5</i>
PP	Ala iskupil malo sumice i naložil un na vrotu neka dimi. Dimi, dimi, a un stoji atento goncon na vrotu, a jo gledon. E (13a), niku doba, ol nutra krokoće, a un is goncon zagancol ga za krela i tako jih je bilo sedan. <i>FOLKIMA, 7</i>
SP	Ma sal jo nimon kal njima nonke ucinit mot. Tira, tira, e (13b), borba, tira. Tukalo mi je i namolovat veće putih. <i>BURBA FRONE OL CETIRI GRADA I KOMISKO MLADUST, 23</i>
PP	E (14a), sal, kako ono zapasiju tratu, a un iz kraja jidi se da su vargli tratu na zodiv, bestimo, ma sve bestimo, ni da nebo pade doli ol bestimih. <i>KAKO JE JOZO PEPE DOBOTA UMOR OL SMIHA, 3</i>

SP	Zagarli se jo, zarameni se is njun, jaketu kolo ruke i u bronca, čapa je jo, znos, za grivu, trisni je obo siku; e (14b), toti laji! I uzjasi se jo, borba, priko nje kuda na tovara. Zadovil son je. Sel son no nju i sal stojin atento na drugu tunju. <i>BURBA FRONE OL CETIRI GRADA I KOMISKO MLADUST, 23</i>
PP	– Ma co u more? – E (15a), amorat ću jih u more. – Zoc? <i>KAKO JE JOZO PEPE DOBOTA UMOR OL SMIHA, 4</i>
SP	Gledon jo, a mati cisti one girice: tiki, tiki, tiki – cisti girice, znos u kuzinu. Vrota ol kamare su zaklopnjena, e (15b), ma vamo vonka more se intrat kroz ponistru. <i>GLOVA U ZEMJU A FJURINI U KASUNCIN, 3</i>
PP	E (16a), zavargla se je trata. Duslo se na kroj i javiju se ispol kraja, duć će, je, da neka se poteze. Potezemo. <i>KAKO JE JOZO PEPE DOBOTA UMOR OL SMIHA, 5</i>
SP	I isli smo jo i Tusćo, isli smo i ubroli "cigarjere" dugaske, e (16b), bit će sest do sedan metrih dajine – duge rozge, duge rozge su tu bile. <i>CIGARJERA OL ROZGE, 3</i>
PP	– Tira nos na kroj! – A burba Jozo, un je legal, legal je ol smiha, ol smiha je legal. A sal... a nuć je, skuro, cetiri ure, zimsku doba. E (17a), potezemo, jo ih potezen, a ol burba Jozota pomoći ni. <i>KAKO JE JOZO PEPE DOBOTA UMOR OL SMIHA, 7</i>
SP	Tako nekoliko noćih, e (17b), ma dusla je vecer kal je bilo siguro da će past. <i>KAL JE ZVIZDA IMALA PAST NA KOMIZU, 3</i>
PP	– A jeste na kroooj? – Na, ca se je dogodilo: imbrojala se je uza. Imbrojala se uza. E (18a), mucidu se. Ova dvo u borku odrisiju, olmotoju, primeću, rastezu, potezu, privarću. Polvargla se uza. A un sve vice ol vonka... <i>KAKO SE JE U IME BOGA ZAMORSILA UZA, 3</i>
SP	Reci ti da tu ni moja lumbrela ako bi te co čapali, kal bi te co iskali, e (18b). – Un se strasi izboga tega da su tu incerode u kontrabond. <i>NARODNA MILICIJA UKROLA LUMBRELUKRIVEMU NANETU, 4</i>
PP	– A jeste na kroooj? – E (19a), mucidu se. Ispotili se ol muke, a un opet: – A jeste na kroooj? <i>KAKO SE JE U IME BOGA ZAMORSILA UZA, 3</i>
SP	– Gut! Mia barka je soto riva, e (19b) mia molje tebe dati tuto... kvesta večer išla tuti, svi noi, macare ribe. <i>DJANI U GVERI, 15</i>
PP	Isli mi u Pulhum na Gregetovo i ubroli tu dor i odagnali ta darva Tresotovuj. E (20a), nismo isli na more. Govori Garajina otac... <i>MORE JE LOT, 4</i>

SP	Onda se je ujedonput stvorili ispod borke pišikont, a mi isto kako da smo se nasukali. – Ke e (20b)... siko? – pito admiral. <i>DJANI U GVERI, 18</i>
PP	E (21a), svitimo mi drugu nuć na Trovnu – guste skuse. Dusal u me kuroj. Zavargli mi. Bonaca. Riba lipo stoji. Potezemo. Sal se Andrijica strasi da bi mu mogle uteć niz kola. Govori un meni... <i>MORE JE LOT, 10</i>
PP	E (22a), ma takor malo vrimenta, pocele su dobro izlećat. Izlećaju dobro. – Sal ćemo agvantat do ujutro – govorin jo Garajinu. Krivo non ca su pocele izlećat. Nakun pul ure pocele su dobro igrat. Ma igraju. Tvordo igraju. <i>MORE JE LOT, 16</i>
PP	Nakun pul ure pocele su dobro igrat. Ma igraju. Tvordo igraju. Sal je i u nos dusal kuroj. Vej nonke ne ćutis vesla. E (23a), ma pol je i vitar, cedilo. <i>MORE JE LOT, 17</i>
PP	Nećemo von dat jist. Bisete pomoć kuhot – govore oni. E (24a), ma zajoli mi u Andrijice po deset dinarih i kupili u Skobojovih joj. <i>MORE JE LOT, 22</i>
PP	I Betlem, oni su Zorotović, i Betlem vazel veliku particelu u Marije Mestrafonetove, vazel je na petu za usodit lozje. E (25a) ma kal je un tu usodil, kal je duslo na rud, ostavil je un skrane u gomile za hronivat grozje neka mu je manje za dat gospodarici, ovuj Mariji Mestrafonetovuj. <i>BETLEM GRE U ROJ, 2</i>
PP	E (26a), razumis, tu je bilo... tu je bilo... Kal se no targo u Kostirnu, otubra, je? <i>JEBEN TI I MIH I MAST!, 1</i>
PP	E (27a), razumis ti mene... zima je bilo, znos, a da gremo napunit mihe, govori stariji brat, a Ivon je doli u dolac. Da mu dujden dorzat mih? <i>JEBEN TI I MIH I MAST!, 1</i>
PP	– Dorzat mih! E (28a), ti si rekal tvoju. Cekoj – jo govorin – nalozimo ogonj! – Da ne. <i>JEBEN TI I MIH I MAST!, 1</i>
PP	I sal kal je Visković tu sinjol, otu Okjucinu, velike cesmine, isal un u Polu i oparćol se za organizirat posol, za pocet sić ote cesmine. E (29a) ma pri je vajalo ugrodit kulu. <i>JEBEN TI I MIH I MAST!, 7</i>
PP	E (30a), ma ca se je resilo ol tega... pok zadimilo se, brate, zadimilo. <i>JEBEN TI I MIH I MAST!, 6</i>
PP	E (31a), sal smo mi dusli pri kuću. <i>JEBEN TI I MIH I MAST!, 9</i>
PP	E (32a), sal, nista, dusli smo doma. A un je tu pok rekal zeni kako je na stvori i pito je... <i>JEBEN TI I MIH I MAST!, 10</i>
PP	Kogod vamo, kogod nama na Pasike, pri nase, u Puntu. E (33a) daleko je bilo. <i>DVI SLONE AFRIKE ZA OBID, 1</i>

PP	I niki je imol slone ribe, zamotono u kortu. I kal su tu izili hitili otu kortu. E (34a) ma dusla toti kenja i, znos, bestija pocela tu kortu vonjat i pocela grist. A burba Ive će na tu... <i>DVI SLONE AFRIKE ZA OBID, 7</i>
PP	– Jo, barba Luka, ne vidin nista! – E (35a) sal je Luku čapol stroh. Ovo su sotone stu na stu, racuno un, jerbo kal Miho ne vidi, a un vidi, onda je tu niku zlamenje, ne more bit drugu. <i>KAKO JE BARBA LUKA IS MACIĆIMA IMOL POSLA, 4</i>
PP	I on je izosal vonka. A vonka skuro. Deset urih je, deset i pul je. I gledo vamo, gledo namo, ninder nikoga. – Sal ku će puj pul doma – misli se on. E (36a), ma adoćol je na Skoru uzezeni spanjulet. <i>STROH OL SKURINE, 3</i>
PP	– Kal fumo neće bit mortvi, homo će k njemu. – E (37a), dusal je on k njemu, blizu njega... <i>STROH OL SKURINE, 3</i>
PP	E (38a), ma dusli oni u Jokjucinu prinuć. Slabo stajun. Onda se je tu nominalo – slabo stajun, Vodokarsćo. <i>TVORDI INTOP, 2</i>
PP	E (39a), dobro je. Oni su arvali u Jokjucinu. Ma sal se njima snoga targo da je bilo puj do u Komizu skocit jedon od ona tri brata. Na brodu su Mikić, Ivić i Lolo, a vanjota ni bilo oti put, nisu jimali. <i>STROH OL SKURINE, 3</i>
PP	I sal, ona tri brata, kal su se armizali, cine konsult jerbo sva tri se strasidu. Strasidu se bakota, mortvih, Moteta macića i tako daje. E (40a), donkle, cine konsult ona tri, a ne zno se koji se veće strasi. I koji je parvi proslovil, govori ovako... <i>STROH OL SKURINE, 4</i>
PP	E (41a), ota tri brata govore jedon drugemu... <i>STROH OL SKURINE, 5</i>
PP	E (42a), ma pokojan Lolo, ca su ga zvoli, tu je bil mlaji brat, on će ono kojejoson... <i>STROH OL SKURINE, 6</i>
PP	– Ala, dobro je. Kal si kuntenat, putuj, ali znos, lipo, pametno. Prikrizi se pri nego ides će, moli skonzure puten kako po obicoju, razumis, ali vazmi sobon i sabju neka ti se nojde pri ruci ako ti bude ol potrebe. – E (43a), ni druge, vajo putovat. – Vazel je Lolo procak, vazel je sabju, izlamenol se je. <i>STROH OL SKURINE, 6</i>
PP	E (44a1), oputil se je Lolo, za iskurtat je, pul Komize. E (44a2), gre. Dobro je, gre. Gre kojejoson ono, ma jos ni ni mrok, nonke sutun ono, ma sunce je u more. E (44a3), putuje on. <i>STROH OL SKURINE, 8</i>
PP	E (45a), kako se strasi, strasi se som sebe kako strasjivi covik, i sal je njemu svaki pelin, svaki cmij, svako stina, sve su tu njemu strasila. <i>STROH OL SKURINE, 9</i>

PP	E (46a1), moli skonzure, gre napri, gre, gre, gre i, kal je bilo, dol se je nizzose. E (46a2), nizzose grabi on, gazi on, siromah, potan kako kunj. <i>STROH OL SKURINE, 10</i>
PP	E (47a), govori on drugi put... <i>STROH OL SKURINE, 12</i>
PP	I dusal je doma svi zapihon, svi isporakon. E (48a), dusal je doma. <i>STROH OL SKURINE, 15</i>
PP	E (49a1), dobro je, sal se racuno obo otima intopima, kaki je tu bil tvordi intop, sutradon kal su se ustali, da je bilo puć vidit di je ti intop bil, je co kiki bilig ostol. E (49a 2), da je bilo vidit hoće di co noć jer Lolo je tu nisto tvordo opisivol kaki je tu bil intop da je tu strahut cinilo. <i>STROH OL SKURINE, 18</i>
PP	E (50a), ma duslo njen je na pamet da su u Dragodid Vlahovi, nedaleko ol Rudin, i znaju za Froneta Vlahova, Cetiri Grada ca su ga zvoli. <i>DUSE BLAGA, 2</i>
PP	E (51a), napravil ti je ti stori alarum, znos, svak se vada dvine. <i>DUSE BLAGA, 3</i>

OPIS GLASNIKA /e/

Opis semantičke funkcije glasnika /e/

Što znači semantički definirati, kako opisati semantički čistu ekspresiju kada je riječ o samoglasniku koji se izgovara među riječima da bi obojio izraz, a sam po sebi ne znači ništa? No itekako znači u kontekstu izrečenoga; izraz bi osiromašio bez konteksta. Semantički se funkcija glasnika /e/ ostvaruje tako da taj glasnik modificira značenje iskaza, naglašavajući, ovisno o kontekstu, npr. upitnost, negaciju, ironiju, potvrđnost itd. Donosi se opis semantičke funkcije glasnika /e/ prema redosljedu u tablici 1.

Početna pozicija

1a – U prvom primjeru radi se o razvoju naracije. Događaji slijede jedan iza drugoga, a onda slijedi prekid i najava nečega što se zaboravilo reći, a bitno je da bi naracija ispunila svoj smisao. To je retrogradni znak, povratak.

2a – Ovdje se radi o prijelazu s deskriptivne na dijalošku situaciju. Slijedi diskurs, opet usjek, znak nove naratološke situacije. Ne uvodi se dijalog, nego govor o dijalogu, dakle radi se o dijaloškoj situaciji.

3a1 – Za razliku od prethodnih dvaju primjera, ovdje se ne radi ni o usjeku ni o promjeni. Ovdje je /e/ znak početka radnje, ali taj je početak tonski. Radnja traje, njezino odvijanje najavljeno je bojom i tonom ovoga /e/. Osjeća se dvojako, a i značit će različito. Može biti i kratko i dugo: kratko – kao iznenađenje, promjena teme; dugo – sugerira sporu radnju. Kod kratkog /e/ taj je udar znak promjene, a ako je /e/ dugo, najavljuje se ono što se tek želi reći. To su signali koji pripremaju i prilagođavaju slušača. Vrlo je intenzivna interakcija između govornika i slušača u pripovijedanju. U oralno-auralnoj kulturi priča je,

kao što Bahtin (1980:130) kaže, dijaloški čin, ona je uvijek izvođenje. Vrijeme zbivanja se rekreira, vrijeme je uvijek sadašnje. U tomu je vrijednost ovoga /e/. *Osadašnjeno* je epsko vrijeme u kojemu je naratološki element jako važan.

3a2 – Ovdje glasnik /e/ najavljuje adverzativnost, suprotnost, iznenađenje, napetost. Znak je prekida kontinuiteta deskripcije. Uvodi se novi motiv.

4a – U ovom primjeru lik koji reagira najavljuje uskličnu rečenicu u kojoj je bitna poruka. Bitna je po tomu što izražava spoznaju nečega; izražava emocije. Ovo /e/ najavljuje tu uskličnost i semantičku težinu spoznaje nečeg esencijalnog.

5a – Ovo je primjer isprepletanja vanjske i pripovjedačke pozicije. Glasnik /e/ je znak prijelaza iz promatračke pozicije u sudioničku poziciju. Dugo je, jer najavljuje radnju koja traje. Spominju se muka, napor; psihološko vrijeme je dugo i /e/ je ekspresija te muke i patnje. Dakle pripovjedač ne imenuje predmet (muka) nego tonom rekreira izraz muke.

7a – Glasnik /e/ ovdje sugerira logičnost, nešto što je trebalo učiniti, zaključak. Ističe se uzročno-posljedičan odnos.

8a – Nastavlja se prethodni iskaz. Očekivanje koje je u njemu stvoreno vezuje se novim iskazom.

9a – U ovom primjeru /e/ je vrlo specifično. Ističe se potvrda, egzistencijalnost glagola *biti*. Može se zamijeniti izrazom: "Da, ja vam potvrđujem".

9a1 – Najavljuje se nešto očekivano, nešto što se podrazumijeva kao zaključak. Stoji umjesto *naravno, dabome, eto tako, vidite*.

10a, 12a, 13a, 16a, 17a, 21a, 31a, 33a, 34a, 39a, 41a, 46a, 50a – U ovim primjerima /e/ najavljuje novi motiv. U primjeru 12a najavljuje novi motiv koji unosi dinamiku, važan je za razvoj radnje, koji uzlaznim tonom najavljuje nešto neočekivano. U 13a nakon najave motiva u priču ulazi nešto novo iz mraka, hoće *probuditi* iz dosade, epskog vremena. Dakle glasnik /e/ najavljuje novost, a to je vrlo važna retorička funkcija u epskom pripovijedanju. Epska naracija uspavljuje, govori o očekivanom, redundantnom. U primjeru 17a nakon najave novog motiva slijedi digresija ... *a sal...* To je odgoda, retardacija, a tek se s /e/ javlja novi motiv. U 31a nakon najave, novi motiv ipak izostaje.

11a – Iza /e/ dolazi adverzativni veznik *ma*, koji se može zamijeniti veznikom *ali*. Glasnikom /e/ najavljuje se adverzacija, suprotnost. Ovdje je /e/ čista najava, retorički znak iznenađenja. Uvodi se novi motiv, nešto što može prekinuti kontinuitet zbivanja.

14a, 44a – U ovim primjerima /e/ se nalazi ispred digresije. Najavljuje novi motiv koji ipak izostaje, jer dolazi do skretanja, digresije. Govori se nešto što je važno da bi se bolje shvatio novi motiv.

15a – /E/ ima funkciju potvrđivanja.

18a, 22a, 23a, 24a, 25a – Primjeri iznenađenja, s time da je u primjeru 18a /e/ izrazit uzvik iznenađenja. Ponavlja se dva puta ista rečenica, jer se radi o

ključnom motivu. Inače, vrlo je česta adverzacija uz *ma* (tada je /e/ kratko). Bez *ma* radnja je duža.

19a – Glasnik /e/ duljinom sugerira da se radnja nije razriješila.

20a – Ovdje se izgovaranjem /e/ potvrđuje prethodno rečeno. Tu nema iznenađenja; /e/ zapravo naglašava da se događa nešto što se očekuje. Sukladni su prvi i drugi dio iskaza, a /e/ potvrđuje što je rečeno prije i realizira se u radnji koja slijedi.

26a – Glasnik /e/ ovdje najavljuje novu informaciju, izrazom "Razumiš ti mene". To je poštapalica; konativna funkcija jezičnoga znaka; provjera kontakta sa sugovornikom. Ovdje /e/ nosi paralelnu komunikaciju: prenosi sadržaj priče te ispituje budnost, razinu pažnje. Bahtin (1980:130) spominje usmenu komunikaciju kao bilateralni čin, jer sudjeluje i sugovornik. Pripovjedač preko sugovornika izravno ostavlja trag u svojoj poruci.

27a – U ovom primjeru /e/ ironizira, komentira prethodno rečeno. To /e/, riječ praznoga značenja, prazna verbalna posuda, ispunjava se smislom, u ovom slučaju emocionalnom bojom, ironijom.

29a – Niz *e ma, e ma* može se izdvojiti u posebnu kategoriju – suprotnost.

30a – Ovo je primjer uključivanja publike. Pripovjedač uključuje sugovornika, postavlja pitanje sa stajališta slušatelja da bi pojačao retoričku napetost. Publika sluša jer ne zna što je dalje bilo. Narator mora održavati pozornost i neprekidno uvoditi novosti u priču kako bi potaknuo radoznalost. Zna dakle ući među publiku i pitati što je dalje bilo, a /e/ upućuje na prijelaz iz pripovjedačke uloge u slušateljsku ulogu.

32a – Tonom partikule potvrđuje se nešto što tek treba iskazati.

35a, 37a, 49a – Suprotnost, adverzacija. U primjeru 37a izražava se suprotnost izrazom "E, dobro je". To je poštapalica, odnosno potvrda da se priča normalno razvija.

36a – Razvoj radnje, znak kontinuiteta.

40a – Novi motiv. Iako imamo *ma*, nema adverzacije.

43a – Ovdje se ispred glagola kretanja tri puta ponavlja /e/. To sugerira, upućuje na ponavljanje koraka, ritmičnost.

45a – Ovdje ponavljanje /e/ ima značenje nastavka radnje.

47a – Ponavljanje, potvrda ostvarenja radnje.

48a – Kod drugog /e/ u ovom primjeru pripovjedač se također stavlja u poziciju lika. Dakle prvo /e/ komentira radnju, a drugo poziciju lika.

Središnja pozicija

1b – Priča počinje pa se prekida. Mijenja se ton, najprije je neutralan, a onda ironičan. Ovdje je /e/ ironijsko. To je komentar, sporazum između sugovornika i govornika; oni znaju na što se odnosi. Ovo je /e/ sporazumni znak. Sadržava prethodnu priču, znanje, okolnosti, a pritom sa sugovornikom dijeli ironijsku distancu.

2b, 6b – U primjeru 2b /e/ je potvrdno, derivacija je esencijalnog glagola *biti*. Naglašena je potvrdnost. Govornik kaže da je informacija koju je izrekao provjerena. U 6b zamjena je za *da*; ističe se činjeničnost.

3b – Govornik prelazi na poziciju sugovornika time što kaže *bogati*, a /e/ upravo najavljuje poziciju sudionika. Ovdje se radi o prijelazu s promatračke pozicije na sudioničku poziciju.

4b – Ispred /e/ je jaka ekspresija, uzvik boli, pa se onda s te jake ekspresije vraća narativnom tonu.

5b – Ovdje /e/ pojačava ironiju. Rečenica je suprotnog značenja, a /e/ izražava ironiju. Ironija doseže vrhunac; ne služi se leksičkom građom, nego samo tonskim sredstvom.

7b – Kao sažetak na kraju, sve što je prethodno rečeno sažima se u /e/.

8b – Glasnik /e/ najavljuje očekivanu radnju. Što se gubi ako ga se eliminira? Postoji samo suprotnost, vrijeme teče, a prekida se povratkom. Glasnik /e/ najavljuje iznenađenje, najavljuje da se kontinuitet neke radnje prekinuo, da slijede obrat i povratak. Ovo /e/ stoji između jednog i drugog, najavljuje suprotnu radnju.

9b1–9b4 – Isti su primjeri, *hrušta* – onomatopejski izraz. Onomatopeizira udarac, ritmizira radnju. Dakle ekspresija je ritmičke radnje, ponavljanje udaraca. Kad se neka radnja ponavlja, teži beskonačnom ponavljanju. Potreban je prekid; javlja se istim leksičkim, ali tonski bitno različitim elementom; kontinuitet je prekinut.

9b5, 10b – *Ma* – onomatopejska riječ za udarac. Ovo /e/ je drukčije; ima uzlaznost; najavljuje adverzivnost, najavljuje prekid kontinuiteta.

11b – Osjećaj solidarnosti u sudionikovoj poziciji, a /e/ znači naglašavanje potvrdnosti.

13b – Najkraće je, jer izražava se vrlo jaka emocija. To je zapravo ekspresija geste, poteza, dakle radnje vezane za potezanje ribe. Kao da je jedan tjelesni izraz trenutačnog trzaja (pitanje jest je li to uzvik – kao *uh*, *ah*).

14b – Ovdje je u glasniku /e/ zgusnuto sve što je rečeno. Upotrebljava narativni historijski imperativ; upotrebljava se za naraciju najjačeg intenziteta. Glagoli gradiraju, a na kraju tog niza imperativa koji opisuju dinamičnu radnju stoji /e/ i komprimira prethodno izrečenu energiju.

Glasnik /e/ kao samostalna rečenica

1c – Ovdje je glasnik /e/ izraz potvrdnosti te stoji umjesto *da*. Upotrijebljen je umjesto čitave rečenice.

2c, 3c – Glasnik /e/ je ovdje konkluzija; zamjenjuje rečenicu, znači potvrdu. U tom sažetku potvrđuje se cijela emocija prethodne radnje.

4c – Partikula ovdje znači potvrdu; ističe nešto neočekivano.

5c–10c – Svi primjeri imaju funkciju potvrde.

Dakle glasnik /e/ kao samostalna rečenica ima isključivo funkciju potvrde.

Opis stilističke funkcije glasnika /e/

U kojem smislu glasnika /e/ ima stilističku funkciju? Stilistička funkcija ispunjava se najčešće na afektivnoj razini izraza. Ovaj glasnik potencira afektivnost: iznenađenje, uskliknost, čuđenje, ironičnost itd. Zapravo, /e/ je reducirani egzistencijski glagol *biti*, a znači *jest*, *da*. Dakle potvrđuje. Javlja se u rečenici kao ritmotvorni element, dakle potvrđuje, pojačava afirmativnost iskaza. Bitna je publika jer je pripovjedni akt bilateralan čin koji uključuje govornika i publiku, koja je prisutna u trenutku govorenja, koja može utjecati na priču, koja šalje govorne signale. Dakle riječ je o komuniciranju sa živom publikom koja može reagirati. Govorniku je bitno da potvrđuje rečeno; on traži slaganje publike, provjeru je li ono što je rečeno dobro. Glasnik /e/ je upravo ta afirmacija, odnosno provjera potvrdnosti, istinitosti. U komunikaciji bez publike izostaju znakovi komunikacije između pošiljalatelja poruke i primatelja, jer je publika apstraktna, nema je u određenom prostoru i vremenu. Glasnik /e/ potvrđuje vezu sa živom publikom. On je važan komunikološki znak; znak bilateralnog odnosa pripovjedača i njegove publike, koja je jednako aktivna kao i govornik. To je Bahtinova, već spomenuta teza o bilateralnom karakteru jezičnog čina. U svakoj poziciji u kojoj se pojavljuje, stilski je markiran. On je znak govornosti, kolokvijalnoga stila. Sugerira nazočnost sugovornika. S druge strane, sadržava neverbalni dio poruke, onaj dio koji nije moguće verbalizirati. Glasnik /e/ nosi emocije i nema leksičkog značenja. Signal je verbalne poruke, s maksimumom emocionalnog sadržaja. Stilistička je njegova vrijednost upravo u tomu. Glasnik /e/ sadržava komentar nečega što je izrečeno. Moguće je također da /e/ izriče suprotno od onoga što kaže rečenica. Reperkusije na stilističkoj razini značajne su u tom smislu, jer imamo odklon od standarda analiziranog idioma gdje /e/ postoji samo iznimno. Naravno, samostalna pojava glasnika /e/ u diskursu i semantički je važna. Pojavljuje se kao semantostilem, ali i sintaktostilem, s obzirom na poziciju u kojoj se nalazi. Ima i prozodijsku vrijednost jer nosi ton. Evo opisa stilističke funkcije glasnika /e/ za nekoliko primjera u početnoj poziciji:

1a – U ovom primjeru /e/ ističe adverzativnu poziciju, jer počinje s *ma*. No, rečenica je mogla početi i *Ma prije vajalo ugradit kulu*, što bi bila regularna adverzacija. Ovo /e/ pojačava afektivnu vrijednost adverzacije.

2a – Ovdje funkcija nije adverzacija. Potiče se, pojačava očekivanje novog motiva; no nije poznato što će se sad dogoditi. Da bi priča bila priča, ona mora uvesti nove motive. Događaj se može dogoditi nekim tonom.

3a1 – Ovo su sve retorički intenzifikatori uvođenja novih motiva. Kad se uvodi novi motiv, kaže se /e/ koji to signalizira. To su sve stilske vrijednosti: afektivnost koju nosi semantički prazna riječ. Jedina vrijednost je što je ona čestica elementarnog jasnog glagola, ali ništa drugo; sadržajno je prazna. Nosi u sebi emocionalni naboj, bitan u retoričkim tekstovima koji uvijek računaju na bilateralnost, na živu publiku.

7a – Najprije je izrečeno /e/. Ono je sada cijela rečenica, ona znači *jest*. Najprije tvrdi da se nešto zbilo, a onda priča što se zbilo. Najprije potvrđuje, a onda eksplicira sadržaj ovoga /e/.

Opis retoričke funkcije glasnika /e/

Retorička funkcija glasnika /e/ pojavljuje se kao makrostilematska intenzifikacija izraza: ritmiziranje teksta, isticanje značenjski zgnusnutog teksta, ali pojavljuje se i kao moćan znak narativnog diskursa. Ovisno o tome u kojoj se poziciji glasnik /e/ nalazi, različita je i njegova retorička funkcija. U početnoj poziciji retorička je funkcija uvođenje u diskurs. Promjenom tona glasnika /e/, moguć je niz različitih njegovih značenja. Tako može najaviti ono što slijedi, a izražava i emocionalnu boju kojom se definira iskaz. U središnjoj poziciji /e/ komentira tonom: iskazuje stajalište, negativno ili ironijsko, cijeli je spektar mogućnosti. U samostalnoj poziciji retorička funkcija /e/ obično je zaključak, dovršetak. To su tri pozicije, tri dominantne retoričke funkcije. Npr. *A tucu ga, e hrusta, e mena, e mena, e mena, e, ma ujedonput Jere njen se izmakal, probil je front*. Niz onomatopejskih riječi za udaranje *hrusta – mena* u svakoj jedinici ponavljanja ima na početku kao najavu /e/: *e hrusta – e mena – e mena – e mena*. Monotoniju ponavljanja iste radnje podupire i očekivano ponavljanje istog silaznog akcenta [ê] – [ê] – [ê] – [ê]. Niz se naglo prekida promjenom tona na svojem petom članu, koji je također glas /e/, a prekid je ostvaren promjenom naglaska [ê] u [ē], koji ima produljeno trajanje upravo radi pojačavanja, poticanja napetosti očekivanja promjene. Neizvjesnost promjene dakle potencira produljenje ovog akuta na glasniku /e/, a iza nje slijedi veznik *ma*, koji unosi preokret adverzativnim usjekom u sintaktički poredak. Nastavak je mogao biti direktan tako da se odmah izreklo što se zbilo, ali retoričko majstorstvo pripovjedača potencira i odgodu neizvjesnosti o tome što se napokon zbilo, i to uvođenjem priložne oznake *najedonput*. Dakle ovo je zanimljiv primjer da u istoj rečenici glasnik /e/ ponavljanjem istog tona potencira onomatopejičnost riječi ispred koje stoji da bi preokret postigla promjenom tona i jačanjem napetosti očekivanja najavljene radnje.

Akustički opis glasnika /e/

Nakon što je snimljena, građa je premještena u računalo. U programu *Cool Edit* iz šireg konteksta izrezan je izgovoreni glasnik /e/ u pojedinim pozicijama u rečenicama, kako bi se lakše analizirao. Isječci su prebačeni u program *Praat* i tamo akustički obrađeni. Izračunati su parametri trajanja, intenziteta, ukupnog tona i njegova kretanja za svaki primjer (deset po kategoriji). Rezultati su popisani u tablice i izračunate su srednje vrijednosti.

Ukupno trajanje

Izračunata su ukupna trajanja za deset partikula /e/ u različitim pozicijama u rečenici i diskursu. Tablica 2 donosi prikaz rezultata po kategorijama i srednje trajanje partikule /e/ u početnoj, središnjoj i samostalnoj poziciji.

Tablica 2. Prikaz ukupnog trajanja glasnika /e/ u trima različitim pozicijama u rečenici, odnosno diskursu: početnoj i središnjoj poziciji u rečenici te kad se javlja kao samostalna rečenica

Table 2. The total duration of the sound /e/ in three different positions within a sentence or a discourse: sentence initially, sentence medially as well as an independent sentence

POČETNA POZICIJA		SREDIŠNJA POZICIJA		SAMOSTALNA REČENICA	
Situacija	Trajanje (ms)	Situacija	Trajanje (ms)	Situacija	Trajanje (ms)
1a	355,6	1b	407,5	1c	250,50
2a	249,1	2b	249,2	2c	292,30
3a2	223,0	3b	286,1	3c	269,32
4a	217,2	4b	189,2	4c	172,00
5a	429,9	5b	286,6	5c	243,30
		6b	460,9	6c1	265,00
7a	229,7	7b	403,2	7c	181,20
8a	332,4	8b	306,3	8c	152,90
9a	213,7	9b1	370,6	9c	193,80
9a1	197,6				
10a	282,6	10b	648,3	10c	302,30
Σ	273,1	Σ	360,8	Σ	232,20

Usporede li se unutarnja trajanja samoglasnika u standardu, najdulje traje /a/. Ako se to trajanje proizvoljno označi s 1,00, onda /e/ i /o/ traju 0,90, a /i/ i /u/ 0,77 (Škarić, 1991). U vezanom standardnom govoru /e/ traje 50–110 ms. Izračunato je trajanje glasnika /e/ u vezanom komiškome govoru i ono iznosi 127 ms. Kao što se vidi u tablici, trajanje izoliranoga glasnika /e/ u komiškome govoru, koji je istraživao u ovom radu, u svim je primjerima dulje od prosječnog trajanja u standardu, ali i onog u vezanom komiškome govoru. Nijedan primjer nije ni blizu gornjoj granici uobičajenog trajanja od 110 ms, odnosno 127 ms. Trajanje se najviše približava u primjeru 4c s 172 ms, dakle u primjeru u kojem se /e/ izgovara kao samostalna riječ. Raspon trajanja je velik, od 172 ms u samostalnoj poziciji do 648,3 ms u središnjoj. Srednje vrijednosti pokazuju da /e/ traje različito, ovisno o tomu pojavljuje li se u početnoj, središnjoj ili samostalnoj poziciji, što naravno možemo povezati i s funkcijama (semantičkom, retoričkom i stilističkom). Tako glasnik /e/, izgovoren na početku iskaza, prosječno traje 273,1 ms, u sredini iskaza 360,8 ms, a izgovoren kao samostalna riječ 232,2 ms. Dakle /e/ se najduže izgovara u središnjoj poziciji, a najkraće kao samostalna riječ, i to zato što u središnjoj poziciji komentira tonom rečeno ili ono što se najavljuje, pa produljeno trajanje bogatije tonski može izraziti semantički sadržaj konteksta. Glasnik /e/ kao samostalna riječ najčešće stoji umjesto cijele rečenice, najčešće prethodne, kao sažetak, konstatacija, dodatna potvrda nesumnjivosti

rečenoga, pa se kao takva može javiti na kraju diskursa, kao točka, znak prekida diskursa.

Intenzitet

Izračunati su i intenziteti za deset izgovorenih /e/ u različitim pozicijama u rečenici. Tablica 3 donosi prikaz tih rezultata po kategorijama i srednju vrijednost intenziteta izgovorenog /e/ u početnoj, središnjoj i samostalnoj poziciji.

Tablica 3. Intenzitet glasnika /e/ u različitim pozicijama u rečenici, odnosno diskursu: početnoj i središnjoj poziciji te kad se javlja kao samostalna rečenica

Table 3. The intensity of the sound /e/ in different positions within a sentence or a discourse: sentence initially, sentence medially as well as an independent sentence

POČETNA POZICIJA		SREDIŠNJA POZICIJA		SAMOSTALNA RIJEČ	
Situacija	Intenzitet (db)	Situacija	Intenzitet (db)	Situacija	Intenzitet (db)
1a	83,86	1b2	77,97	1c	80,78
2a	81,00	2b	80,67	2c	77,94
3a1	82,94	3b	81,15	3c	78,92
3a2	85,11				
4a	84,83	4b	81,57	4c	84,11
5a	79,02	5b	78,12	5c	78,99
		6b	81,24	6c	82,18
7a	80,15	7b	78,83	7c	79,29
8a	82,67	8b	77,40	8c	80,04
9a	82,00	9b4	82,73	9c	76,69
10a	82,76	10b	78,96	10c	76,00
Σ	82,38	Σ	79,86	Σ	79,49

Poznato je da je prosječan intenzitet govornika u šaptanju 35 dB, u razgovoru 65 dB, a u glasnome govoru 75 dB. Rezultati istraživanja uspoređivani su s prosječnim vrijednostima intenziteta u razgovoru, ali i prosječnim intenzitetom govornika u ovom istraživanju, Joška Božanića. Izračunato je da prosječan intenzitet ispitanika u ovom istraživanju iznosi 76 dB, što je vjerojatno rezultat naglašenije interpretacije. Dobivene vrijednosti intenziteta za glasnik /e/ u svim pozicijama su 20-ak dB iznad općeg prosječnog intenziteta i 3–6 dB iznad prosječnog intenziteta ovog ispitanika. Za početnu poziciju intenzitet je neznatno jači (82,38 dB) od središnje (79,86 dB) i samostalne pozicije (79,49 dB). Intenzitet izgovora glasnika /e/ u pojedinoj poziciji jači je od normalnog intenziteta u govoru, jer su ovo retorički istaknutije pozicije.

Ukupan ton i kretanje tona

Analiziran je i ukupan ton te kretanje tona glasnika /e/ u trima različitim pozicijama u rečenici i diskursu. Ukupan ton znači srednju vrijednost tona za trajanje glasnika /e/. Kretanje tona određeno je označavanjem početne, krajnje i maksimalne frekvencije (Fmax) za trajanja /e/ te postotkom ukupnog trajanja na kojem je ostvarena maksimalna frekvencija. Dakle na kojem je dijelu, u kojem trenutku od ukupnog trajanja, ostvarena maksimalna frekvencija. To određuje i oblik intonacijske krivulje. Samoglasnici su uobičajeno silaznog unutarnjeg tona, a početak tona samoglasnika viši je iza bezvučnih suglasnika nego iza zvučnih. No, fonološka okolina ovdje nije uzeta u obzir. Rezultati su popisani u posebne tablice (tabl. 4, 5, 6) za svaku poziciju u kojoj se glas /e/ pojavljuje.

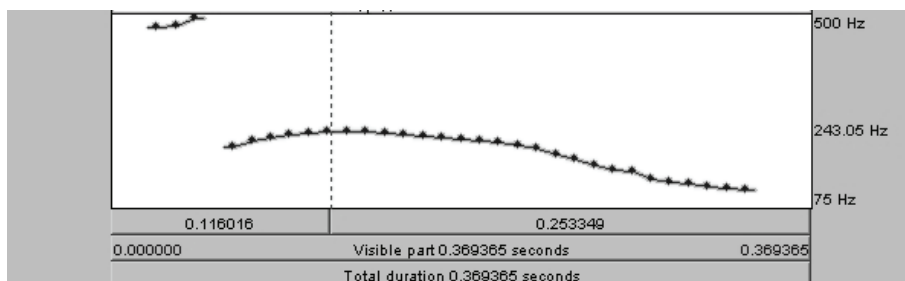
Tablica 4. Ukupan ton i kretanje tona glasnika /e/ u početnoj poziciji u rečenici

Table 4. The pitch of the sound /e/ in the initial position within a sentence

SITUACIJA	UKUPAN TON (Hz)	KRETANJE TONA (Hz)			% na kojem je Fmax od ukupnog trajanja
		Početak	Fmax	Kraj	
1a	246,25	239,21	257,61 na 143,6 ms od 355,6 ms	227,81	40,4%
2a	219,53	164,09	274,04 na 186,5 ms od 249,1 ms	138,99	74,8%
3a1	221,23	176,79	236,18 na 184,4 ms od 292,3 ms	218,07	63,1%
3a2	257,91	265,93	284,71 na 83,5 ms od 223 ms	224,95	37,4%
4a	232,37	155,99	284,42 na 212,5 ms od 217,2 ms	284,42	97,8%
5a	203,37	130,72	227,13 na 372,3 ms od 429,9 ms	217,71	86,6%
7a	232,31	179,86	254,54 na 190,7 ms od 229,7 ms	249,21	83,0%

SITUACIJA	UKUPAN TON (Hz)	KRETANJE TONA (Hz)			% na kojem je Fmax od ukupnog trajanja
		Početak	Fmax	Kraj	
8a	194,95	155,53	243,72 na 115,6 ms od 332,4 ms	118,21	34,8%
9a	236,75	235,00	286,59 na 67,5 ms od 213,7 ms	247,09	31,5%
9a1	263,54	223,11	297,32 na 73,6 ms od 197,6 ms	265,86	37,2%
10a	233,37	184,79	272,05 na 282,6 ms od 282,6 ms	272,05	100,0%
Σ	231,05	199,91	265,30	224,03	62,4

Srednji ukupni ton izražen u Hz za glasnik /e/ izgovoren u početnoj poziciji iznosi 231,05. Raspon kretanja tona glasnika /e/ u ovoj poziciji, ako se govori o srednjim vrijednostima, iznosi od 199,91 do 224,03 Hz. Maksimalna frekvencija je prosječno 265,3 Hz te se prosječno ostvaruje na 60% ukupnog trajanja. To intonacijsku krivulju glasnika /e/ u početnoj poziciji čini uzlazno-silaznom i time potvrđuje uobičajeno silazni ton samoglasnika u standardu. Ta dominantno uzlazno-silazna intonacijska krivulja početnoga /e/, i to sa sasvim blagim lukom, otvara temu, najavljuje predmet govorenja. Padom intonacije počinje iskaz koji otklanja neizvjesnost najave.

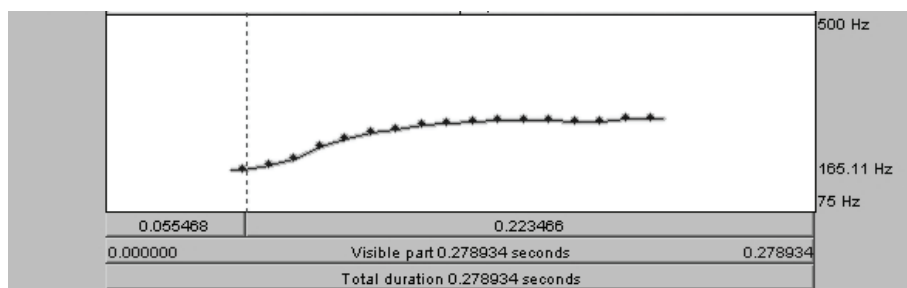
Slika 1. Intonacijska krivulja situacije 8a u kojoj se glasnik /e/ javlja u početnoj poziciji u rečenici
Figure 1. Intonation countour of the situation 8a in which sound /e/ appears sentence initially

Tablica 5. Ukupan ton i kretanje tona glasnika /e/ u središnjoj poziciji u rečenici**Table 5.** The pitch of the sound /e/ in the medial position of a sentence

SITUACIJA	UKUPAN TON (Hz)	KRETANJE TONA (Hz)			% na kojem je Fmax od ukupnog trajanja
		Početak	Fmax	Kraj	
1b2	214,23	217,91	218,58 na 111,4 ms od 407,5 ms	208,49	27,3%
2b	215,61	133,14	298,46 na 158,8 ms od 249,2 ms	218,35	63,7%
3b	248,87	238,68	277,43 na 141,8 ms od 286,1 ms	248,76	49,5%
4b	244,98	163,89	274,93 na 180,1 ms od 189,2 ms	274,93	95,2%
5b	169,10	128,89	237,41 na 286,6 ms od 286,6 ms	237,41	100,0%
6b	221,50	152,84	254,46 na 424,2 ms od 460,9 ms	254,46	92,0%
7b	160,21	132,46	236,63 na 403,2 ms od 403,2 ms	236,63	100,0%
8b	160,74	116,02	255,57 na 306,3 ms od 306,3 ms	255,57	100,0%
9b1	217,17	192,97	235,13 na 75,7 ms od 370,6 ms	199,34	20,4%
9b2	220,07	177,40	236,29 na 124,9 ms od 284,9 ms	202,90	43,8%
9b3	217,12	118,34	243,74 na 141,2 ms od 304,9 ms	205,92	46,3%

SITUACIJA	UKUPAN TON (Hz)	KRETANJE TONA (Hz)			% na kojem je Fmax od ukupnog trajanja
		Početak	Fmax	Kraj	
9b5	260,97	269,46	293,98 na 309,1 ms od 309,1 ms	293,98	100,0%
10b	209,11	160,63	226,48 na 214,4 ms od 648,3 ms	191,86	33,0%
Σ	208,02	174,40	248,88	222,62	69,5%

Srednji ukupni ton za glasnik /e/ izgovoren u središnjoj poziciji je oko 20 Hz niži od onog u početnoj poziciji, koji iznosi 208,02 Hz. I raspon kretanja tona je sličan, od 174,4 do 222,62 Hz. I ovdje se maksimalna frekvencija ostvaruje uglavnom u drugom dijelu trajanja. Srednji postotak na kojem se maksimalna frekvencija ostvaruje je 69,5%. Taj je srednji rezultat sličan onom kod partikule u početnoj poziciji te također daje uzlazno-silaznu krivulju. Međutim pojedinačni rezultati su drukčiji. Naime u čak 6 od 13 primjera maksimalna frekvencija ostvaruje se na više od 90% od ukupnog trajanja, što krivulju čini uzlaznom. Možemo dakle reći da je intonacijska krivulja glasnika /e/ u središnjoj poziciji uzlazna. Njezina uzlaznost u većoj mjeri pojačava napetost otklona neizvjesnosti o tome što će se dogoditi, jer često prethodi neočekivanoj promjeni, uvođenju novog motiva, adverzativnom rezu u sintaktičkoj strukturi.

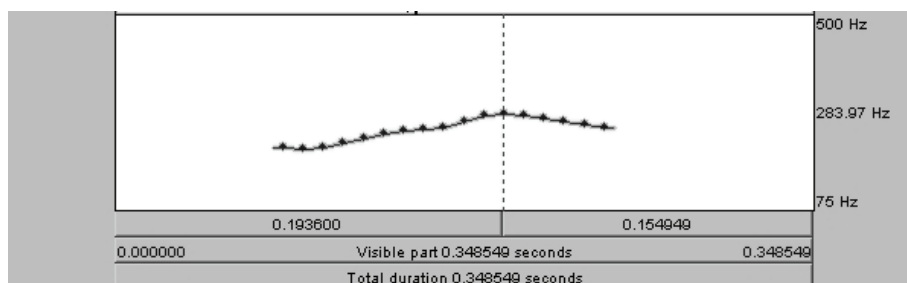
Slika 2. Intonacijska krivulja situacije 4b u kojoj se glasnik /e/ javlja u središnjoj poziciji u rečenici
Figure 2. Intonation countour of the situation 4b in which sound /e/ appears in sentence medially

Tablica 6. Ukupan ton i kretanje tona glasnika /e/ kao samostalne rečenice
Table 6. The pitch of the sound /e/ as an independent sentence

SITUACIJA	UKUPAN TON (Hz)	KRETANJE TONA (Hz)			% na kojem je Fmax od ukupnog trajanja
		Početak	Fmax	Kraj	
1c	197,57	104,80	268,60 na 188,1 ms od 250,5 ms	203,80	75,0%
2c	169,04	170,69	236,18 na 184,4 ms od 292,3 ms	218,07	63,0%
3c	197,86	124,46	293,9 na 151,1 ms od 269,3 ms	217,39	56,1%
4c	230,33	164,46	266,28 na 117,1 ms od 172 ms	220,56	68,0%
5c	163,67	133,04	245,76 na 204,8 ms od 243,3 ms	222,77	84,2%
6c	250,80	212,09	283,97 na 118,9 ms od 175,8 ms	254,28	67,6%
6c1	218,59	145,04	296,87 na 187,6 ms od 265 ms	236,46	70,8%
7c	171,64	155,20	194,16 na 81,7 ms od 181,2 ms	160,00	45,1%
8c	242,70	158,85	281,89 na 134,4 ms od 152,9 ms	275,30	87,9%
10c	170,45	103,83	212,01 na 198,8 ms od 302,3 ms	166,14	65,7%
Σ	201,11	158,72	259,82	219,90	68,34%

I ovdje je srednja vrijednost ukupnog tona (201,11 Hz) i postotka, na kojem se od ukupnog trajanja ostvaruje maksimalna frekvencija, slična prethodnim situacijama – 68,34%. Intonacijska krivulja je također uzlazno-

-silazna. Maksimalna frekvencija prosječno je na 68,34% od ukupnog trajanja, što je najviše od svih situacija. Usporede li se pojedinačni rezultati s onima za kretanje tona glasnika /e/ u početnoj poziciji, primjećuje se da je samo u jednom primjeru maksimalna frekvencija ispod 50%, što znači da je uzlaznost duža, a silaznost kraća. Dakle krivulja će izgledati nešto drukčije. Raspon početne i krajnje frekvencije nešto je veći od 158,72, ali ipak manji od 219,90 Hz. Dakle intonacijska krivulja završnog /e/ također je uzlazno-silazna s nešto većim lukom nego u inicijalnoj poziciji. Razlog tomu je završnost iskaza, a pad intonacije je njegov znak.

Slika 3. Intonacijska krivulja situacije 6c u kojoj se glasnik /e/ javlja kao samostalna rečenica

Figure 3. Intonation countour of the situation 6c in which sound /e/ appears as an independent sentence

ZAKLJUČAK

Za komički govor karakteristična je upotreba glasnika /e/, koji nema određenog leksičkog značenja. Njime počinju mnoge rečenice u pripovijedanju. Načinom izgovora toga glasnika govornik često unaprijed izražava i svoj komentar o onome što kazuje. Velike mogućnosti variranja izgovora toga glasnika ujedno su i mogućnosti izražavanja govornikova stajališta o onome o čemu se govori. Dakle /e/ u iskazu nema samostalno značenje, nego mu značenje određuje isključivo način izgovora i kontekst u kojem se pojavljuje. Najčešće znači potvrdu, posebno kada stoji kao samostalna rečenica, ali može značiti i negaciju. Njime se mogu izraziti ironija, oduševljenje, očaj, sumnja, pitanje i sl. Zapravo, niz je varijeteta govornikove afektivnosti vezan za iskaz na koji ovaj glasnik upućuje i koji tumači. Njegova pozicija u rečenici najčešće je inicijalna, može biti umetnut u rečenicu, a katkada stoji zasebno. Činjenica jest da se /e/ javlja isključivo kao retorički element. Nema ga u tekstovima koji su primarno nastali u mediju pisane riječi. A nema ga jer je glasnik koji direktno korespondira s nazočnim primateljem poruke. On je u mediju pisane riječi semantički prazan, jer grafemski znak za /e/ nema svoje akustičke slike s njezinim semantičkim

sadržajem. Nije karakterističan za poetski, nego za narativni izraz gdje je retorika bitna. Sasvim je sigurno da je glasnik /e/ komunikacijski vrlo važan, on je jedinica s visokom retoričkom vrijednošću ritmizacije iskaza, modifikacije ili pojačava značenje iskaza. Prema ovdje iznesenoj analizi, može se zaključiti da je glasnik /e/ u komiškim facendama partikula, dakle riječ koja nije uklopljena u sintaktičku strukturu diskursa, ali u njemu ostvaruje važnu retoričku funkciju. Ta je partikula znak bilateralnog karaktera usmenog pripovjednog diskursa, jer ona tonom komentira, konstatira, najavljuje, potvrđuje, ritmizira diskurs.

REFERENCIJE

- Anić, V.** (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Babić, S.** (1991). Oblici hrvatskoga književnoga jezika (morfologija). U S. Babić i sur. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, 453–738. Zagreb: Globus.
- Bahtin, M.** (1980). *Marksizam i filozofija jezika*. Beograd: Nolit.
- Božanić, J.** (1992). *Komiške facende*. Split: Književni krug.
- Centin-Mardešić, P.** (1977). Rječnik komiškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 4, Zagreb: JAZU.
- Ham, S.** (2002). *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jurišić, B.** (1973). *Rječnik govora otoka Vrgade*, 2 dio. Zagreb: GZH.
- Pavešić, S.** (1995). Morfologija. U E. Barić i sur. *Hrvatska gramatika*, 95–283. Zagreb: Školska knjiga.
- Piasevoli, A.** (1993). *Rječnik govora mjesta Sali*. Zadar: Matica hrvatska.
- Radulić, L.** (2002). *Rječnik rivanjskog govora*. Zadar: Matica hrvatska.
- Raguž, D.** (1999). *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Roki Fortunato, A.** (1997). *Lîbar Viškiga Jazika*. Toronto.
- Šimunović, P.** (2006). *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Supetar: Brevijar.
- Škarić, I.** (1991). Fonetika hrvatskoga književnog jezika. U S. Babić i dr. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, 61–377. Zagreb: Globus.
- Težak, S., Babić, S.** (1992). *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vrljić, S.** (2007). Poštalice u hrvatskom jeziku. *Jezik* 54, 2, 60–64.
-

Joško Božanić, Anita Runjić-Stoilova and Marijana Tomelić Ćurlin
Faculty of Philosophy, Split
Croatia

**SEMANTIC, STYLISTIC AND RHETORICAL FUNCTION OF /e/
IN VIS ISLAND FACENDAS**

SUMMARY

Komiža speech is characterized by the use of some sounds with no lexical meaning. Most often this is the sound /e/ at the beginning of many sentences in narrative oral practice. By pronouncing this vowel, speakers often comment the following content. On the corpus of Komiža facendas this paper determines individual appearances of sound /e/ in three positions within a sentence or a discourse: in initial and in central position of a sentence and in the role of an independent sentence. Its semantic, stylistic and rhetorical functions are described. Also, the authors describe the acoustic nature of sound /e/ in those three positions, that is they describe the duration, intensity and pitch and on the basis of these characteristics its role in the discourse. The sentences with the sound /e/ were pronounced by a native speaker from Komiža. All the appearances of the sound /e/ were singled out and acoustically analysed in Praat. The results, for example, of mean value of duration show that /e/ has different durations. The longest duration is in the middle position and the shortest when it is in a role of an independent sentence. The reason is its ability to comment by tone already given sentences or the one that follows so extended duration can express semantic context richer. Also, on the basis of intonation counter, the role of sound /e/ in the discourse can be interpreted. Very mild rise-fall intonation counter of initial /e/ announces the topic. By falling of intonation begins the statement which declines uncertainty of announcement. Intonation counter of /e/ in central position is rising. Its rising nature largely emphasizes intensity of uncertainty of the following development for it's often followed by unexpected change, new motive. Intonation counter of the central /e/ is also rise-fall but somewhat larger. The reason for that is conclusion of statement and fall of intonation is its sign. As Croatian linguistic handbooks don't define particle as unambiguous, authors determine is sound /e/ the particle, exclamation or some other word. In conclusion, the authors determine that /e/ is particle with high frequency of repetition in facenda as narrative form of oral literature of Vis Island. Likewise, they define particle /e/ to have extreme rhetorical value regarding to dialogical nature of facendas, which is characterized by interweaving of narrative positions.

Key words: *Komiža speech, speech sound function, acoustic analysis, rhetoric function of particles, Chakavian speech, oral literature*
